

Camillo Berneri

Η ΕΡΓΑΤΟΛΑΤΡΕΙΑ

Ελευθεριακή Κουλτούρα

Camillo Berneri

Η ΕΡΓΑΤΟΛΑΤΡΕΙΑ

Ελευθεριακή Κουλτούρα

Η παρούσα έκδοση ετοιμάστηκε στο Εργαστήριο της Ελευθεριακής Κουλτούρας με γενική επιμέλεια έκδοσης του Παναγιώτη Καλαμαρά και κυκλοφόρησε στη μητρόπολη της Αθήνας σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων το καλοκαίρι του 2015, με τη χρήση να είναι ελεύθερη αποκλειστικά για τους σκοπούς των κινημάτων του κοινωνικού ανταγωνισμού (κατόπιν συνεννόησης με τις εκδόσεις και την αναφορά των πηγών). Θερμές ευχαριστίες στην Άννα Τσουλούφη-Λάγιου (για την επιμέλεια της μετάφρασης) και τον Ηλία Διάμεση (για τον σχεδιασμό του εξωφύλλου, που έγινε με βάση ένα σχέδιο του Flavio Constantini). Κεντρική διάθεση Πανεπιστημίου 64, Αθήνα. Τηλ. επικ: 210.38.04.525. www.xwtroselkoul.blogspot.com

Camillo Berneri Εργατολατρεία

Διαβάζοντας το βιβλίο του Κάρλο Ροσέλι *Socialisme Libéral* (Παρίσι 1934) υπογράμμισα το εξής απόσπασμα (μεταφράζω): «Η απαισιόδοξη άποψη για τις μάζες είναι μια απαισιόδοξη άποψη για τον άνθρωπο, δεδομένου ότι η μάζα δεν είναι κάτι άλλο από το άθροισμα συγκεκριμένων ατομικότητων. Από τη στιγμή που θεωρείται ότι η μάζα είναι ανίκανη να κατανοήσει, ακόμη και μέσω χυδαίων και πρωτόγονων ενοράσεων, την αξία του αγώνα για την ελευθερία, θεωρείται και ο άνθρωπος κλειστός απέναντι σε οποιοδήποτε ένστικτο δεν είναι αυστηρά ωφελιμιστικής φύσης. Ξεριζώνουμε οποιοδήποτε όνειρο κοινωνικής λύτρωσης και καταπνίγουμε ακόμη και την πίστη στους δημοκρατικούς θεσμούς, πίστη που βασίζεται στην άποψη περί της θεμελιώδους ομοιότητας των ανθρώπων και σε μια λογική αισιοδοξία για την ανθρώπινη φύση». Ποτέ δεν μπόρεσα να διαβάζω χωρίς να αντιδράσω τέτοιες... νιτσεϊκές εκφράσεις κάποιων ατομικιστών, που κατέληξαν γραμματείς των συνδικάτων ή ακόμη χειρότερα, όμως, από την άλλη πλευρά, ποτέ δεν γυάλισα τα παπούτσια του «εξελιγμένου και συνειδητού» προλετάριου, ούτε καν σε μια δημόσια εκδήλωση. Και δεν καταλαβαίνω ούτε τη ραφινάτη γλώσσα των σπουδαιοφανών μπολσεβίκων.

Σε ένα άρθρο (παρθετώ ένα από τα χιλιάδες παραδείγματα) στην «Αντιφασιστική δράση» (Ιούνης '93), διαβάζω ότι ο Γκράμσι είναι μια *προλεταριακή ψυχή*. Πού είχα ξανακούσει αυτή την έκφραση; Ψάχνω στη μνήμη μου. Α, ιδού! Ήταν στη Λε Πεκ, όταν με τη φόρμα και κουρασμένο από το δούλεμα της λάσπης με έπιασε εξ απήνης ένας «υπεύθυνος» κομμουνιστής. «Τώρα επιτέλους ξέρεις τι είναι η προλεταριακή ψυχή Μπερνέρι!». Έτσι με επέπληξε. Μεταξύ του κοσικινίσματος της άμμου και δύο κουβάδων λάσπης, σκέφτηκα για την «προλεταριακή ψυχή». Και όπως πάντοτε, προσπαθώντας να ξεκαθαρίσω το

ζήτημα, αναδύθηκαν από τη μνήμη της καρδιάς, οι αναμνήσεις. Οι πρώτες επαφές με το προλεταριάτο: ήταν εκεί που αναζητήσα την υλική βάση αυτού του όρου. Ωστόσο, την «προλεταριακή ψυχή» δεν τη βρήκα. Ξαναβρήκα τους πρώτους μου συντρόφους: τους νεαρούς σοσιαλιστές στο Ρέτζιο Εμίλια και στα περιχώρά του. Ήταν μεγαλόκαρδοι, ανοιχτόμυαλοι και με ατσάλινη θέληση. Έπειτα γνώρισα τους αναρχικούς. Δάσκαλός μου υπήρξε ο Τορκουάτο Γκόμπι, όταν στις ομιχλώδεις βραδιές, κατά μήκος της οδού Εμίλια και κάτω από τις στοές, προσπαθούσα να αντισταθώ στην καταπραϋντική διαλεκτική του. Αυτός βιβλιοδέτης και εγώ μαθητής στο λύκειο, συνεπώς ακόμη «βουτυρόπαιδο», αγνοώντας εκείνο το μεγάλο και πραγματικό πανεπιστήμιο που είναι η ζωή. Κι ύστερα, πόσοι εργάτες υπήρξαν στην καθημερινότητά μου! Όμως, αν στον ένα τσίμπαγα το δόλωμα που έβαζε φωτιά στη σκέψη μου, αν στον άλλο ανακάλυπτα μια εκλεκτική συγγένεια, αν με τον τρίτο αποκτούσα μια αδελφική οικειότητα, πόσους άλλους αγονους συνάντησα, πόσοι μου πέταξαν κατάμουτρα την υπεροπτική τους κενότητα, πόσοι με αηδίασαν με τον κυνισμό τους! Το προλεταριάτο ήταν ο «κόσμος»: εκείνη η μικρομπουρζουαζία την οποία βίωνα, η σπουδαστική μάζα με την οποία ζούσα· το *πληθος*, εν κατακλείδι. Και οι φίλοι, όπως και οι πιο ευφυείς και αυθόρμητοι εργάτες σύντροφοι, ποτέ δεν μου μίλησαν για την «προλεταριακή ψυχή». Έμαθα ακριβώς από αυτούς πόσο αργή ήταν ως προς την πρόοδο της η σοσιαλιστική προπαγάνδα και οργάνωση. Έπειτα, μπαίνοντας πιο ενεργά στην προπαγάνδα και την οργάνωση, *είδα* το προλεταριάτο, που μου φάνηκε, συνολικά, αυτό που μου φαίνεται και σήμερα, μια τεράστια δύναμη που βρίσκεται στην άγνοια· που νοιάζεται, και μάλιστα όχι ευφυώς, μόνο για ότι του είναι χρήσιμο· που δύσκολα μάχεται για ιδεολογικούς λόγους ή για μη άμεσους σκοπούς, που είναι ευεπίφορο σε ατέλειωτες προκαταλήψεις, σε παιδικές ψευδαισθήσεις. Η λειτουργία των ελίτ μου φαίνεται ξεκάθαρη: δίνουν το παράδειγμα της τόλμης, της θυσίας, της

επιμονής· στρέφουν την προσοχή της μάζας στον εαυτό της, στην πολιτική καταπίεση, στην οικονομική εκμετάλλευση, αλλά και στην ηθική και πνευματική κατωτερότητα της πλειοψηφίας.

Το να παρουσιάζουμε την μπουρζουαζία και το προλεταριάτο με τη δημαγωγική απλούστευση των γελοιογραφιών του «L'Avanti» και των «ομιλητών στις δημόσιες συγκεντρώσεις», μου φαίνεται κακόγουστο και βλαβερό.

Υπήρξε και δυστυχώς υπάρχει ακόμη, μια σοσιαλιστική ρητορική που είναι σε τρομακτικό βαθμό μη παιδευτική. Οι κομμουνιστές συμβάλλουν, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο κόμμα της πρωτοπορίας, στη διαιώνισή της. Μη ικανοποιημένοι από την «προλεταριακή ψυχή», τράβηξαν από το μανίκι την «προλεταριακή κουλτούρα». Όταν πέθανε ο Λουνάτσαρσκι, ειπώθηκε από κάποια κομμουνιστικά έντυπα ότι «ενσάρκωνε την προλεταριακή κουλτούρα». Πώς ένας συγγραφέας αστικής καταγωγής, καλλιεργημένος (και η καλλιέργεια είναι ο καπιταλισμός της κουλτούρας) και αρκετά *εξεζητημένος* όπως ο Λουνάτσαρσκι θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει την «προλεταριακή κουλτούρα», είναι ένα μυστήριο ανάλογο με αυτό της «μαρξιστικής γυναικολογίας», όρος που σκανδάλισε μέχρι και τον Στάλιν. Η «Le Réveil» της Γενεύης, εξεγειρόμενη εναντίον της κατάχρησης του όρου «προλεταριακή κουλτούρα», παρατηρεί: «Το προλεταριάτο είναι, εξ ορισμού, και πολύ συχνά αυτό ισχύει και στην πραγματικότητα, αδαές, με την κουλτούρα του να είναι αναγκαστικά ελαχιστότατη. Σε όλα τα πεδία, το παρελθόν μας έχει κληρονομήσει ανεκτίμητα αγαθά, που δεν μπορούν να αποδοθούν σε αυτή ή σε εκείνη την τάξη. Το προλεταριάτο, μάλιστα, διεκδικεί μια μεγαλύτερη συμμετοχή στην κουλτούρα, θεωρώντας την ως ένα από τα πλούτη τα οποία δεν πρέπει να στερείται. Οι πολυμαθείς αστοί, συγγραφείς και καλλιτέχνες, μας έχουν δώσει έργα χειραφετητικής σημασίας αντιθέτως, οι διανοούμενοι οι αυτοαποκαλούμενοι προλετάριοι, συχνά μας έχουν μαγειρέψει δύσπεπτα πιάτα».

Η «προλεταριακή κουλτούρα» υπάρχει, αλλά περιορίζεται στις επαγγελματικές γνώσεις και στον εγκυκλοπαιδισμό, ευπρεπισμένη μέσα από συγκεχυμένες ερμηνείες. Τυπικό χαρακτηριστικό της προλεταριακής κουλτούρας είναι η καθυστέρησή της έναντι της προόδου της φιλοσοφίας, των επιστημών και των τεχνών. Θα βρείτε μεταξύ των «αυτοδιδάκτων» φανατικούς οπαδούς του μονισμού του Χέκελ, του υλισμού του Μπύχνερ, μέχρι και του κλασικού πνευματισμού, όμως δεν θα βρείτε άτομα πραγματικά καλλιεργημένα. Μόλις μια οποιαδήποτε θεωρία αρχίζει να γίνεται δημοφιλής, βρίσκει αμέσως την απήχηση της στην «προλεταριακή κουλτούρα», που είναι λαίμαργη για τα λούσα. Όπως το λαϊκό μυθιστόρημα είναι γεμάτο πρίγκιπες, μαρκήσιους και δεξιώσεις, έτσι κι ένα βιβλίο τόσο περισσότερο αναζητείται και αρέσει στους «αυτοδιδάκτους» όσο είναι δύσπεπτο και εξυπνακίστικο. Πολλοί από αυτούς ούτε που έχουν διαβάσει την *Κατάκτηση του ψωμιού* ή τη *Συζήτηση μεταξύ των χωρικών*, αλλά έχουν διαβάσει τον *Κόσμο ως βούληση και αναπαράσταση* και την *Κριτική του καθαρού λόγου*. Ένα καλλιεργημένο άτομο το οποίο ασχολείται, για παράδειγμα, με τις φυσικές επιστήμες αλλά δεν γνωρίζει ανώτερα μαθηματικά, θα προσέξει πολύ στο να κρίνει τον Αϊνστάιν. Ένας αυτοδίδακτος, γενικά, έχει πολύ γερό συκώτι ώστε μπορεί να προβαίνει σε ένα σωρό κρίσεις. Θα πει ότι ο Τίτιος ήταν φιλοσοφάρα, ο Γάιος ένας «μεγάλος επιστήμονας», πως ο Σεμπρώνιος δεν κατάλαβε την «αντιστροφή της πράξης», ούτε το «νοούμενον» ούτε την «υπόσταση». Γενικά ο αυτοδίδακτος αρέσκεται να μιλάει πάντοτε δυσνόητα. Η έκδοση ενός περιοδικού δεν τρομάζει τον ημιμαθή. Για να μη μιλήσουμε για ένα εβδομαδιαίο φύλλο Θα γράφει για τη δουλεία στην Αίγυπτο, τις ηλιακές κηλίδες, τον «αθεϊσμό» του Τζορντάνο Μπρούνο, θα παρθέσει αποδείξεις για την ανυπαρξία του θεού, τη χεγκελιανή διαλεκτική, όμως για το εργοστάσιο που δουλεύει, για τη ζωή του ως εργάτης, για τις επαγγελματικές του εμπειρίες, δεν θα πει κουβέντα.

Ο «αυτοδίδακτος» παύει να είναι τυπικά τέτοιος όταν τείνει να αποκτήσει μια πραγματική κουλτούρα. Όταν, δηλαδή, έχει οξύνοντα και θέληση. Όμως, τότε, η κουλτούρα του δεν είναι πια εργατική. Ένας καλλιεργημένος εργάτης όπως ο Ρούντολφ Ρόκερ είναι όπως ένας νέγρος που τον έφεραν στην Ευρώπη μωρό και μεγάλωσε σε μια καλλιεργημένη οικογένεια ή σε ένα κολέγιο. Η καταγωγή όπως και το χρώμα του δέρματος δεν μετρούν σε αυτές τις περιπτώσεις. Κανείς δεν μπορεί να φανταστεί ότι Ρόκερ ήταν πρώην σαμαράς, ενώ ο Γκραβ, που προέρχεται από την κροποτινική εκλαΐκευση, μας κάνει να σκεφτόμαστε, με νοσταλγία, ότι υπήρξε κάποτε τσαγκάρης.

Η λεγόμενη «εργατική κουλτούρα» είναι, εν κατακλείδι, μια παρασιτική συμβίωση στους κόλπους της πραγματικής κουλτούρας, που παραμένει αστική ή μικροαστική. Είναι πιο εύκολο να βγει από έναν προλετάριο ένας Τίτα Ρούφο ή ένας Μουσολίνι, παρά ένας επιστήμονας ή ένας φιλόσοφος. Αυτό όχι γιατί η οξύνοντα είναι μονοπώλιο μιας τάξης, αλλά γιατί το 99% των προλεταρίων, εγkataλείποντας πολύ γρήγορα το σχολείο, συνθλιβεται από την εργασιακή ζωή και την αποκτήνωση που αυτή συνεπάγεται. Η διδασκαλία και η εκπαίδευση για όλους είναι ένας από τους πλέον ορθούς κανόνες του σοσιαλισμού και η κομμουνιστική κοινωνία θα δώσει τις *elites naturalis* όμως, προσώρας, είναι γκροτέσκο το να μιλάμε για την «προλεταριακή κουλτούρα» του φιλόλογου Γκράμσι ή για την «προλεταριακή ψυχή» του αστού Τερατσίνι. Η σοσιαλιστική θεωρία είναι ένα δημιουργήμα των αστών διανοουμένων. Αυτή, όπως παρατηρεί ο Ντε Μαν στο *Au-delà du marxisme*, «είναι λιγότερο μια θεωρία του προλεταριάτου και περισσότερο μια θεωρία για το προλεταριάτο». Οι βασικοί αγιτάτορες και θεωρητικοί του αναρχισμού, από τον Γκόντγουϊν στον Μπακούνιν, από τον Κροπότιν στον Καφιέρο, από τον Μέλα στον Φωρ, από τον Κοβέλι στον Μαλατέστα, από τον Φάμπρι στον Γκαλεάνι, από τον Γκόρι στη Βολτερίν ντε Κλαιρ, προέρχονταν είτε από αριστοκρατικό είτε από αστικό περιβάλλον, και μετά προσχώρη-

σαν στον λαό. Ο Προυντόν, που ήταν προλεταριακής καταγωγής, είναι εκείνος από τους αναρχικούς συγγραφείς που έχει επηρεαστεί περισσότερο από την ιδεολογία και τα αισθήματα της μικροαστικής τάξης. Ο Γκραβ, ο τσαγκάρης, προσχώρησε στον πιο αστικό δημοκρατικό σωβινισμό. Και είναι αναμφισβήτητο ότι οι συνδικαλιστικοί οργανωτές εργατικής καταγωγής, από τον Ροσόνι στον Μελεντάντρι, προέβησαν, αναλογικά, στον μεγαλύτερο αριθμό παραχωρήσεων.

Ο ρωσικός ποπουλισμός και ο σορελισμός είναι δύο μορφές εργατικού ρομαντισμού των οποίων συνέχεια αποτελεί, ουσιαστικά, η μπολσεβίκικη δημαγωγία. Ο Γκόρκι, που είναι ένας από τους συγγραφείς που έζησε περισσότερο και σε βάθος εν μέσω προλεταρίων, έγραψε: «Όταν αυτοί (οι προπαγανδιστές) μιλούσαν για τον λαό, ένωθα αμέσως ότι τον έκριναν διαφορετικά από εμένα. Αυτό με ξάφνιαζε και με έκανε να αμφιβάλλω για τον εαυτό μου. Για αυτούς ο λαός ήταν η ενσάρκωση της σοφίας, της πνευματικής ομορφιάς, της καλοσύνης και της εγκαρδιότητας, ένα μοναδικό και σχεδόν θεϊκό ον, εφοδιασμένο με κάθε τι όμορφο και σωστό. Δεν επρόκειτο καθόλου για τον λαό που είχα γνωρίσει εγώ».

Ο Αρτούρο Λαμπριόλα, από τον οποίο πήρα το προηγούμενο παράθεμα (*Al di là del capitalismo e del socialismo*, Παρίσι, 1931), θυμίζει τα εξής: «Θα μπορούσα να προσθέσω την προσωπική μου εμπειρία, όντας γεννημένος σε μια τάξη τεχνιτών-καλλιτεχνών, που ζούσαν σε άμεση επαφή με τις τάξεις της υλικής εργασίας και ήταν και οι ίδιοι προλετάριοι. Οι εργαζόμενοι που γνώρισα, από τα πρώτα χρόνια της ζωής μου, ήταν άνθρωποι καθ' ολοκληρίαν στερούμενοι συμπόνιας, απλοί και αυθόρμητοι, εύπιστοι, που έτειναν στις προκαταλήψεις και ήταν στραμμένοι στην υλική ζωή, αισθηματίες και αγνοί την ίδια στιγμή, όπως τα παιδιά, ανίκανοι να αντλήσουν από την ίδια τους τη ζωή ως εργαζόμενοι έστω και ένα στοιχείο που να ανήκει στην τάξη τους. Εκείνοι από αυτούς, που ξεφεύγοντας από τις προκαταλήψεις και τα εμπόδια της τάξης τους, οδη-

γούνταν στον σοσιαλισμό, δεν τον έβλεπαν παρά μόνο ως προς την υλική πλευρά του, δηλαδή σαν ένα κίνημα προορισμένο να βελτιώσει το είδος τους. Και φυσικά αυτή η βελτίωση την περίμεναν από τους αρχηγούς, οι οποίοι περνούσαν αδιακρίτως, αναλόγως με τη στιγμή και την κατάσταση, από την κατάσταση των ειδώλων στην κατάσταση των προδοτών, είτε το άξιζαν είτε όχι. Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι ο σοσιαλισμός θα βελτίωνε από όλες τις απόψεις τη θέση τους· και τολμώ να πω ότι την πρώτη ώθηση υπέρ αυτού του κινήματος μου την έδωσε η μεγάλη συμπόνια που ένιωθα για την αθλιότητα των αθλίων και από τη γνώση του οφέλους που θα αντλούσαν αυτοί από το κίνημα».

Ο ίδιος ο Μαλατέστα, που δεν έβλεπε το προλεταριάτο μέσα από τα συναισθηματικά γυαλιά του Κροπότιν και του Λουίτζι Φάμπρι, έγραψε σε ένα άρθρο του, αναφερόμενος στη μεταπολεμική εξεγερτική περίοδο: «Πολύς κόσμος ανάμεσα στη φτωχολογιά, πολλοί εργαζόμενοι πίστευαν στα σοβαρά ότι είχε έρθει η στιγμή να μη δουλεύουν πια ή να δουλεύουν μονάχα οι αφέντες». Οποιοσδήποτε σκεφτεί την ιστορία του εργατικού κινήματος θα δει να επικρατεί μια εξηγήσιμη ηθική ανωριμότητα, σε τέτοιο βαθμό, όμως, που να υποχρεώνει στην πιο προφανή διάψευση των διθυράμβων υπέρ των μαζών.

Το παιχνιδάκι να αποκαλούμε «προλεταριάτο» τους πυρήνες της πρωτοπορίας και τις εργατικές ελίτ είναι ένα παιχνιδάκι που πρέπει να μπει στην άκρη. Οι δημαγωγικές αλληγορίες κολακεύουν τα πλήθη, όμως τους κρύβουν τις ουσιαστικές αλήθειες που οδηγούν σε μια πραγματική χειραφέτηση. Ο «εργατικός πολιτισμός», η «προλεταριακή κοινωνία», η «δικτατορία του προλεταριάτου», ιδού κάποιες διατυπώσεις που πρέπει να εκλείψουν. Δεν υπάρχει μια «εργατική συνείδηση» σαν το τυπικό ψυχικό χαρακτηριστικό μιας ολόκληρης τάξης· δεν υπάρχει μια ριζική αντίθεση μεταξύ της «εργατικής συνείδησης» και της «αστικής συνείδησης». Οι Έλληνες δεν μάχονταν για τη δόξα, όπως υποστήριζε ο Ρενάν. Και το προλεταριάτο δεν μά-

χεται για την *έννοια του υψηλού* όπως δεν κουράστηκε να υποστηρίζει ο Σορέλ στο βιβλίο του *Réflexions sur la violence*.

Ο *ιδανικός εργάτης* του μαρξισμού και του σοσιαλισμού είναι μια μυθική προσωπικότητα. Ανήκει στη μεταφυσική του σοσιαλιστικού ρομαντισμού και όχι στην ιστορία. Στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Αυστραλία είναι οι εργατικές unions που ζητούσαν να υπάρξει μια περιοριστική πολιτική στη μετανάστευση. Στη χειραφέτηση των νέγων στις Ηνωμένες Πολιτείες το αμερικανικό προλεταριάτο (βλ. Mary R. Beard, *A short history of the American labour movement*, Νέα Υόρκη 1928) δεν συνέβαλε παρά ελάχιστα και ακόμη και σήμερα οι έγχρωμοι εργαζόμενοι αποκλείονται από όλες σχεδόν τις αμερικανικές συνδικαλιστικές οργανώσεις... Τα κινήματα μποϊκοτάζ (εναντίον των φασιστικών δικτατοριών, των αποικιακών ωμοτήτων κλπ) είναι σπάνια και δεν καταλήγουν πουθενά. Όπως σπανιότητες είναι και οι απεργίες ταξικής αλληλεγγύης ή αυτές με στοχεύσεις καθαρά πολιτικές.

Αυτός ο ωφελμιστικός χαρακτήρας, αυτή στενοκεφαλιά, αυτή η γενικευμένη νωθρότητα, χαρακτηρίζουν ιδιαιτέρως το βιομηχανικό προλεταριάτο.

Κάθε φορά που μου συμβαίνει να διαβάζω ή να ακούω ύμνους στο βιομηχανικό προλεταριάτο σαν την επαναστατική και κομμουνιστική ελίτ, μου έρχονται στο μυαλό αναμνήσεις από τη ζωή μου, δηλαδή προσωπικές εμπειρίες, όπως και κάποιες ψυχολογικές παρατηρήσεις. Καταλήγω να υποπτεύομαι τους υπέρμαχους εκείνου που σε μένα είτε μοιάζει με μύθο είτε με μια προκατάληψη αγενών «επαρχιωτών» που έχουν εγκατασταθεί σε κάποιο μεγάλο βιομηχανικό κέντρο είτε, σε άλλες περιπτώσεις, με μια επαγγελματική προκατάληψη. Όταν διάβαζα στην «Ordine Nuovo», ειδικότερα στην πρώτη περίοδο της όταν ήταν περιοδικό, συνεχείς εξυμνήσεις της μεγάλης βιομηχανίας σαν τον δημιουργό της ταξικής ομοιογένειας, σαν τον τόπο της κομμουνιστικής ωρίμανσης των εργοστασιακών

γατών κ.ο.κ., όλα αυτά τα απέρριπτα με βάση κάποιες σιέψεις ψυχολογικής τάξης.

Σκεπτόμουν, για παράδειγμα, τον Γκράμσι να έχει φτάσει ξαφνικά στο Τορίνο από τον γενέθλιο τόπο του τη Σαρδηνία και να πιάνεται αμέσως στα γρανάζια της βιομηχανικής μητρόπολης. Οι μεγάλες διαδηλώσεις, η συγκέντρωση των εξειδικευμένων εργατών, το πυρετώδες εύρος του ρυθμού της συνδικαλιστικής ζωής στη βιομηχανική πόλη, αυτά είναι νομίζω που τον γοήτευσαν. Θεωρώ πως η ρωσική μπολσεβίκικη λογοτεχνία ακολούθησε την ίδια ψυχική διαδικασία. Σε μια χώρα όπως η Ρωσία, όπου οι αγροτικές μάζες ήταν πολύ καθυστερημένες, η Μόσχα, η Πετρούπολη και τα άλλα βιομηχανικά κέντρα, πρέπει να έμοιαζαν με οάσεις της κομμουνιστικής επανάστασης. Οι μπολσεβίκοι δεν μπορούσαν, όντας εμπνευσμένοι από τον μαρξιστικό βιομηχανισμό, παρά να θαμπωθούν από το εργοστάσιο, όπως οι ρώσοι επαναστάτες της εποχής του Μπακούινι θαμπώθηκαν από τη δυτική κουλτούρα.

Στην Ιταλία, η βιομηχανική μυθοποίηση από τους ανθρώπους της «Ordine Nuovo» μου φαινόταν, συνεπώς, σαν ένα φαινόμενο αντίδρασης ανάλογο με εκείνο του φουτουρισμού.

Μια άλλη πλευρά που μου φαινόταν πως εξηγούσε το όλο ζήτημα, ήταν η φυσική τάση που έχουν οι βιομηχανικοί τεχνικοί, μια τάση που έχει την αντιστοιχία της σε όλα τα πεδία της εξειδίκευσης και η οποία συνίσταται στο εξής: η βιομηχανία — το άλφα και το ωμέγα της ανθρώπινης προόδου. Και μου φαινόταν σημαντικό το γεγονός ότι οι μηχανικοί ήταν πολυάριθμοι ανάμεσα στα καθοδηγητικά στελέχη του κομμουνιστικού κόμματος.

Αυτή την οπτική γωνία τη συμμερίζομαι ακόμη και σήμερα, βρίσκοντας την εκ νέου επιβεβαίωσή της στη συμπεριφορά κάποιων ανάμεσα στους ρεπουμπλικανούς που έχουν επηρεαστεί από την ιδεολογία των κομμουνιστών.

Τυπική είναι η περίπτωση του Α. Κιοντίνι, που στο τεύχος του Φλεβάρη του 1932 του εντύπου «Προβλήματα της Ιταλι-

κής Επανάστασης», επικρίνοντας τον αγροτικό και προς τον νότο προσανατολισμό του προγράμματος της «Δικαιοσύνης και Ελευθερίας», λέει: «Το βιομηχανικό προλεταριάτο είναι αντικειμενικά η μοναδική επαναστατική δύναμη της κοινωνίας. Γιατί μόνο το προλεταριάτο είναι σε θέση να απελευθερωθεί από κάθε νοοτροπία περιχαρκαωμένη σε κατηγοριοποιήσεις και να υψώσει την ταξική αξιοπρέπεια, δηλαδή μόνο αυτό συνιστά τη συλλογική δύναμη που έχει συνείδηση που ιστορικού καθήκοντος το οποίο οφείλει να επιτελέσει. Η ιταλική επανάσταση, όπως όλες οι επαναστάσεις, δεν μπορεί να είναι παρά έργο δυνάμεων ομοιογενών και ικανών να κινητοποιηθούν για την επίτευξη μεγάλοπνευστων ιδανικών. Λοιπόν, η μοναδική δύναμη που μπορεί να αγωνιστεί για ένα συγκεκριμένο ιδανικό της ελευθερίας και που για αυτή τη μάχη μπορεί να τεθεί στην υπηρεσία μιας οξυδερκούς, μη βραχυπρόθεσμης δράσης, είναι η εργατική δύναμη. Είναι αυτή που μπορεί να θέσει, σήμερα, μετά από τόσες προσπάθειες και τόσες τραγωδίες, την υποψηφιότητά της σαν επαναστατική διευθυντική τάξη».

Ότι το βιομηχανικό προλεταριάτο βάσει της κομμουνιστικής αντίληψης είναι μία από τις κύριες επαναστατικές δυνάμεις, είναι ακριβώς προφανές για να καθίσουμε να το συζητήσουμε. Όμως, από την άλλη μεριά, είναι εξίσου προφανές πως η ομοιογένεια αυτού του προλεταριάτου βρίσκεται στις περισσότερες περιπτώσεις στο μυαλό και —δηλαδή— στο γεγονός ότι υπάρχει μια μεγάλη πλειοψηφία μισθωτών μεταξύ των ανθρώπων, χωρίς μεγάλες, πραγματικές ή εν δυνάμει, διαφορές και με ένα χαρακτηριστικό από τη φύση του αδιαίρετο (και συνεπώς υποχρεωτικά έτοιμο να αποτελέσει το κεφάλαιο μιας εργασίας αναγκαστικά συνεργατικής), παρά στην ταξική συνείδηση, στη συλλογική δύναμη που είναι προορισμένη να επιτελέσει ένα τεράστιο ιστορικό καθήκον.

Η *ιδιότητα* των βιομηχανικών εργατών είναι τόσο προφανής, ώστε μας επιτρέπει να αμφισβητούμε τις γενικές και γενικευμέ-

νες εξυμνήσεις στις οποίες προβαίνουν κάποιοι από τους μαρξιστές και τους μαρξίζοντες.

Ο κορπορατιστικός εγωϊσμός στις Ηνωμένες Πολιτείες οδήγησε σε μια πραγματική ξενόφοβη πολιτική και οι κλασικά βιομηχανικές συντεχνίες δείχνουν πάντοτε οι πιο λυσσασμένες στο να αιτούνται στην κυβέρνηση την απαγόρευση της εργατικής μετανάστευσης. Το ίδιο ισχύει στη Νέα Ζηλανδία. Όμως ως περιοριστούμε στην Ιταλία. Οι βιομηχανικοί εργάτες υποστήριζαν πάντοτε τον βιομηχανικό προστατευτισμό. Το βιβλίο του Γιακατόνο Σαλβεμίνι *Tendenze vecchie e necessità nuove del movimento operaio italiano* (Μπολώνια 1922), βρίθκει παραδειγμάτων σε σχέση με αυτό. Διαλέγω μερικά, που μου φαίνονται τα πιο τυπικά.

Το 1914, οι εργάτες της βιομηχανίας ζάχαρης που ήταν γύρω στους 4500, δηλαδή μια πολύ μικρή κατηγορία, προστατεύονταν από τους ρεφορμιστές σοσιαλιστές, που ζητούσαν από την κυβέρνηση την τελωνειακή προστασία της ζάχαρης, χωρίς να ενδιαφέρονται για τη βλάβη που θα υφίστατο η βιομηχανία από την υψηλή τιμή της πρώτης ύλης. Η ικανοποίηση ενός τέτοιου αιτήματος θα έβλαπτε όλους τους ιταλούς καταναλωτές, υποχρεώνοντάς τους να πληρώνουν σε υψηλότερη τιμή όχι μόνο τη ζάχαρη, αλλά και τα ζαχαρωτά και τις μαρμελάδες. Και όχι μόνο αυτό: κάτι τέτοιο θα περιοριζε την εσωτερική κατανάλωση, θα εμπόδιζε τις εξαγωγές και συνεπώς θα μείωνε τη δουλειά των εργαζομένων σε αυτές τις βιομηχανίες. Οι εργάτες των ζαχαρουργείων θα έπρεπε τότε, αντιθέτως, είτε να ζητήσουν την προστασία όλων των βιομηχανιών είτε να ζητήσουν την ελεύθερη ανταλλαγή ζάχαρης, έτσι ώστε αυτή να απορροφηθεί από την ανάπτυξη της βιομηχανίας των ζαχαρωτών και της μαρμελάδας. Αυτά επιτάσσει το γενικό συμφέρον. Όμως πώς μπορούμε να αξιώσουμε από τους εργάτες των ζαχαρουργείων επωφελούμενων από «υψηλούς μισθούς, άγνωστους σε άλλες κατηγορίες εργαζομένων» («Avanti!», 10 Μάρτη 1910), να απαρνηθούν την προνομιακή τους θέση;

Ένα άλλο παράδειγμα. Πριν τον πόλεμο, λειτουργούσαν στην Ιταλία 37 ορυχεία λιγνίτη, που το 1913 παρήγαγαν 700.000 τόνους καύσιμου. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς το κάρβουνο από το εξωτερικό είχε φτάσει σε δυσθεώρητες τιμές, συνέφερε η εκμετάλλευση και των πλέον φτωχών κοιτασμάτων λιγνίτη και τα ορυχεία έφτασαν να γίνουν 137, όμως η παραγωγή δεν αυξήθηκε παρά μόνο κατά 400.000 τόνους, μέρος των οποίων προμήθευαν τα παλιά ορυχεία, που τώρα δούλευαν πιο εντατικά. Με το τέλος του πολέμου, καθώς έπεσαν οι τιμές του κάρβουνου από το εξωτερικό, η ζήτηση λιγνίτη μειώθηκε και αυτή, έτσι ώστε αρκούσαν πλέον τα παλιά 37 ορυχεία.

Οι υπεράριθμοι μεταλλωρύχοι, *σχεδόν όλοι αγρότες από τις παρακείμενες περιοχές*, είδαν ότι απειλούνταν με απόλυση και μείωση μισθών. Υπήρξαν μεγάλες κινητοποιήσεις, με κεντρικό σύνθημα «καμία απόλυση!». Και ο σοσιαλιστής βουλευτής, πρόεδρος ενός κονσόρτσιου μεταλλείων, ζήτησε από την κυβέρνηση να κρατήσει την παραγωγή λιγνίτη στα επίπεδα του πολέμου και μάλιστα να ανέβει η παραγωγή στα 4 εκατομμύρια τόνους ετησίως· επίσης, η διοίκηση των τρένων να μεταμορφώσει έναν συγκεκριμένο αριθμό ατμομηχανών ώστε αυτές να χρησιμοποιούν λιγνίτη και οι μηχανοδηγοί να πληρώνονται καλύτερα για να ανταπεξέλθουν στην αύξηση της κούρασης από τη χρήση του λιγνίτη σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες· η χρήση λιγνίτη να επιβληθεί δια νόμου σε όλες τις περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτός θα μπορούσε να αντικαταστήσει αβλαβώς το κάρβουνο· η κυβέρνηση να επιδοτήσει τις εταιρείες που προτίθενται να εγκαταστήσουν κεντρικές ηλεκτρικές μονάδες με βάση τον λιγνίτη· κι αυτό να συμβεί με τη χρησιμοποίηση των υπερκερδών από τον πόλεμο.

Ο σοσιαλιστής βουλευτής ζητούσε δηλαδή τη σπατάλη εκατομμυρίων προκειμένου να δουλέψουν μερικοί εργαζόμενοι, πολλοί από τους οποίους θα μπορούσαν να επιστρέψουν στους αγρούς.

Οι οποίοι μεταλλωρύχοι θα έπρεπε να δουλέψουν με τον βαρύ κασμά προκειμένου να βγάλουν τόνους για τον γάμο του καραγκιόζη!

Πρέπει να πούμε ότι οι κινητοποιήσεις των μεταλλωρύχων της λεκάνης του λιγνίτη στο Βαλντάρνο ελέγχονται από τους οργανωτές της USI. Η προαναφερθείσα περίπτωση, συνεπώς, έχει διπλό ενδιαφέρον και χρειάζεται σκέψη, γιατί από τη μια πλευρά μας βάζει να συλλογιστούμε μια σκοτεινή πλευρά των αναρχικών που δουλεύουν στις συνδικαλιστικές οργανώσεις (σχετικά με το ζήτημα του προστατευτισμού) και από την άλλη γιατί μας επιτρέπει να δούμε ποια προβλήματα τέτοιου τύπου μπορεί να αντιμετωπίσουμε σε μια επαναστατική περίοδο (την τάση, δηλαδή, συγκεκριμένων κατηγοριών εργατών να θέλουν να διατηρηθούν μη κερδοφόρες, από την πλευρά της εθνικής οικονομίας, βιομηχανίες). Ποια είναι η στάση των αναρχικών που συμμετέχουν στη Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας (Confederazione Generale de Lavoro-CGL) και στην Ιταλική Συνδικαλιστική Ένωση [Unione Sindacale Italiana-USI] μπροστά στην σοσιαλιστική πρόταση συνεργασίας με τα αφεντικά; Όταν τα ηγετικά στελέχη της FIOM, προέταζαν το συμφέρον 30.000 εργαζομένων στη σιδηρουργία, που ζει υπό τη σκέπη του τελωνειακού προστατευτισμού και της κρατικής επιδότησης, έναντι του συμφέροντος 270.000 εργατών οι οποίοι απασχολούνται στις σιδηρουργίες δεύτερου και τρίτου βαθμού (μεταλλουργικές και μηχανικές) και έχουν να επωφεληθούν τα μέγιστα εφόσον διαθέτουν την πρώτη ύλη σε καλή τιμή, ποια ήταν η στάση των αναρχικών που είναι οργανωμένοι στη FIOM; Μου φαίνεται ότι οι αναρχικοί που συμμετέχουν στις εργατικές οργανώσεις δεν έχουν μια ξεκάθαρη άποψη για τον ρόλο τους ως εκπαιδευτές. Έργο της ταξικής εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η υπενθύμιση ότι τα εκατομμύρια που δίνονται για την προστασία παρασιτικών βιομηχανιών αποσπώνται σε μεγάλο βαθμό από τα υπόλοιπα εργαζόμενα πλήθη της Ιταλίας. Οι αναρχικοί αφέθηκαν να παραπλανηθούν από τους

σοσιαλιστές, οι οποίοι για δημαγωγικούς λόγους χρησιμοποιούν εκείνη την ωραία και ορθή, αδιάλλακτη γλώσσα μιας εποχής όπου ο κοινοβουλευτισμός, ο παραγοντισμός και η συνεργασία με την μπουρζουαζία δεν είχαν ακόμη θριαμβεύσει. Στους βιομηχάνους της Λιγουρίας, που απέλυσαν 3000 εργαζόμενους και απειλούν να απολύσουν μέσα σε έναν μήνα άλλους 20.000 αν η κυβέρνηση δεν προχωρήσει στη μείωση του κόστους της εμπορικής ναυτιλίας, η «L'Avanti!» απαντούσε ως εξής μέσω του ρεφορμιστή Λεονίντα Μπισολάτι: «Οι εργαζόμενοι ξέρουν ότι τα εκατομμύρια που δίνονται για την προστασία της ναυτικής βιομηχανίας αποσπώνται στο μεγαλύτερο μέρος τους από άλλα εργαζόμενα πλήθη της Ιταλίας και, γι' αυτό, αρνούνται να δεχθούν τη συνέχιση αυτής της κατάστασης πραγμάτων, όπου το ψωμί των εργατών μιας περιοχής πληρώνεται με την πείνα των εργαζομένων στην υπόλοιπη Ιταλία» («L'Avanti!», 24 Γενάρη 1901).

Σε τι είδους εκφυλισμό οδηγεί η συνεργασία εργατών-αφεντικών στα βιομηχανικά κέντρα το δείχνει το γεγονός ότι τα λεγόμενα επαναστατικά στοιχεία προωθούσαν κινητοποιήσεις προκειμένου η κυβέρνηση να δώσει δουλειές στην πολεμική βιομηχανία. Έτσι, γράφει σχετικά ο Σαλβεμίνι στην «Unità» της 11^{ης} Ιούλη 1913:

«Η Εργατική Ένωση της Σπέτσια, διοικούμενη από συνδικαλιστές, ρεπουμπλικανούς και σοσιαλιστές επαναστάτες, προώθησε μια γενική απεργία.

Για να διαμαρτυρηθεί εναντίον της δολοφονίας εργατών; Όχι.

Για να διαμαρτυρηθεί εναντίον μιας άδικης ταξικής καταδίκης εκ μέρους της δικαστικής εξουσίας; Όχι.

Για λόγους αλληλεγγύης σε κάποια ομάδα απεργών; Όχι.

Για να αντισταθεί σε κάποια παρανομία των πολιτικών ή διοικητικών αρχών; Όχι.

Γιατί λοιπόν; Για να διαμαρτυρηθεί εναντίον της κυβέρνησης που απειλούσε να πάρει από το ναυπηγείο της Σπέτσια το αργμάτωμα του θωρηκτού «Αντρέα Ντόρια».

Είναι αυτονόητο ότι με την πρώτη ευκαιρία οι «ανατρεπτικοί» της Σπέτσια έστησαν και στο ίδιο τους το σπίτι κάποια «επίσημη εκδήλωση» εναντίον των «μη παραγωγικών» εξόδων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι επικεφαλής αυτού του κινήματος ... επαναστατικής διαμαρτυρίας βρέθηκε μια συνεργατική, ειρηνικών μεταλλουργών («Giornale d'Italia», 24 Απρίλη). Και πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η κινητοποίηση στη Σπέτσια έγινε την ίδια εποχή όπου το Διοικητικό Συμβούλιο της Κάζα Ανσάλντο θρηνούσε στην ετήσια συνέλευση της εταιρείας ότι δεν είχε αρκετή δουλειά. Ταυτοχρόνως, οι εργάτες του εργοταξίου Ορλάντο στο Λιβόρνο έκαναν διαδηλώσεις προκειμένου το κράτος να δώσει δουλειές στο ναυπηγείο («Avanti!», 14 Μάη 1913). Και οι βουλευτές της Νάπολης προσέτρεξαν στον Τζίολιτι προκειμένου να ζητήσουν “νέες παραγγελίες για κιλλίβαντες, κανόνια, βλήματα και πυρομαχικά” για τις εγκαταστάσεις της Νάπολης, “προκειμένου να μην υπάρξουν νέες απολύσεις μεταλλουργών” («Corriere della Sera», 24 Μάη). Και οι κληρικο-συντηρητικο-εθνικιστικές φυλλάδες προώθησαν την καμπάνια, μέχρις ότου η κυβέρνηση ανέθεσε στα ναυπηγεία την κατασκευή τεσσάρων νέων μεγάλων θωρηκτών».

Κατά τη διάρκεια της Κόκκινης Βδομάδας τα βιομηχανικά κέντρα παρέμειναν *ακούνητα*, ενώ κατά τη διάρκεια της προπαγάνδας υπέρ της εισόδου στον πόλεμο, τα βιομηχανικά κέντρα συμμετείχαν ελάχιστα στις καμπάνιες εναντίον του πολέμου. Στις μεταπολεμικές κινητοποιήσεις τα βιομηχανικά κέντρα ήταν τα πλέον αργοκίνητα ως προς τις αντιδράσεις τους. Εναντίον του φασισμού κανένα βιομηχανικό κέντρο δεν εξεγέρθηκε όπως η Πάρμα, η Φλωρεντία και η Ανκόνα, και η εργατική μάζα δεν επέδειξε κανένα συλλογικό συμβάν πείσματος και πνεύματος θυσίας που να μοιάζει με εκείνο της Μολινέλα.

Οι αγροτικές απεργίες στις περιοχές της Μόντενα και της Πάρμα παραμένουν, στην ιστορία του ιταλικού ταξικού πολέμου, οι μοναδικές επικές σελίδες. Και τις πιο γενναιόδωρες μορφές των εργατικών οργανώσεων τις έδωσε η Πούλια. Όμως όλα αυτά είναι παραγνωρισμένα. Μιλάμε και γράφουμε για τις καταλήψεις των εργοστασίων, ενώ εκείνες των γαιοκτησιών, πολύ πιο σημαντικές, έχουν σχεδόν ξεχαστεί. Εξυμνείται το βιομηχανικό προλεταριάτο, ενώ ο καθένας από εμάς, αν έχει ζήσει και αγωνιστεί σε περιοχές ως επί το πλείστον αγροτικές, γνωρίζει ότι η ύπαιθρος τροφοδοτεί διαρκώς τις πρωτοποριακές πολιτικές δράσεις στις πόλεις και δίνει πάντοτε αποδείξεις, ιδιαίτέρως στο συνδικαλιστικό πεδίο, της γενναιόδωρης μαχητικότητάς της.

• Εύκολη πρόβλεψη: θα υπάρξει ένας μανδαρίνος που θα γράψει ότι δεν έχω «προλεταριακή ψυχή», ενώ θα υπάρξουν αναγνώστες που θα θεωρήσουν ότι σκοπός μου είναι η απαξίωση του προλεταριάτου.

Απαντά για μένα ο απόηχος από τα θερμά χειροκροτήματα εκείνων που πανηγύριζαν στα ναυπηγεία και στις πολεμικές βιομηχανίες μετά την αναγγελία της κατασκευής ενός υποβρυχίου ή κανονιών.

Απαντά για μένα η κομμουνιστική τακτική, που προτρέπει σε κινητοποιήσεις στο εσωτερικό των συντεχνιών για την ικανοποίηση οικονομικών αιτημάτων.

Απαντά για μένα, κυρίως, η εγκαρτέρηση του ιταλικού προλεταριάτου, ιδίως του βιομηχανικού. Το να περιμένουμε την αφύπνιση του λαού, να μιλάμε για μαζική δράση, να ανάγουμε τον αντιφασιστικό αγώνα στην εξέλιξη και τη διατήρηση των στελεχών του κόμματος και του συνδικάτου αντί να συγκεντρώνουμε μέσα και δυνάμεις για την επαναστατική δράση που, μόνο αυτή, μπορεί να σπάσει την ατμόσφαιρα της ηθικής αποθάρρυνσης στην οποία έχει πέσει καθ' ολοκληρίαν το ιταλικό προλεταριάτο, είναι ένδειξη δειλίας, ηλιθιότητας και προδοσίας. ●

Οι αναρχικοί και το εργατικό κίνημα

Οι αναγνώστες θα έχουν δει στη στήλη «Ρωμαϊκές Σημειώσεις» της εφημερίδας μας στο φύλλο της 15^{ης} Ιούνη, μια τοποθέτηση για τη σχέση αναρχικών και εργατικού κινήματος, η οποία, καθώς προκάλεσε επικρίσεις, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να αποσαφηνιστεί.

Για παράδειγμα, τι σημαίνουν εκείνοι «οι εσωτερικές δέσμες που θα είναι ενταγμένες στην USI¹» και τις οποίες πρέπει να φτιάξουν οι αναρχικοί;

Εμείς, το έχουμε πει πολλές φορές, τρέφουμε πολύ μεγάλη συμπάθεια για την Ιταλική Συνδικαλιστική Ένωση και γνωρίζουμε άριστα ότι σε ορισμένες περιοχές της Ιταλίας οφείλεται στη δραστηριότητα που έχουν αναπτύξει οι σύντροφοι στους κόλπους της η ταχεία προπαγάνδισή των ιδεών και των μεθόδων μας. Και τρέφουμε την ίδια συμπάθεια για όλες τις εργατικές οργανώσεις, όπως για παράδειγμα το συνδικάτο σιδηροδρομικών, την ομοσπονδία εργαζομένων στην αλιεία, κλπ., όταν αντιστέκονται στα αφεντικά και την κυβέρνηση ή όταν εφαρμόζουν στην πράξη τη διεθνιστική αλληλεγγύη των εργαζομένων όλων των χωρών.

Όμως ακριβώς λόγω αυτής μας τη συμπάθειας όπως και για τις δυνάμεις που διαθέτουμε και ζητάμε να διαθέτουν οι σύντροφοι στο εργατικό κίνημα, πρέπει να προσέξουμε πολύ τον κίνδυνο μη τυχόν μπερδευτεί το αναρχικό κίνημα με αυτή ή

¹ Η Ιταλική Συνδικαλιστική Ένωση (USI), που ιδρύθηκε το 1912 από τη συμπαρατάξη αναρχοσυνδικαλιστών και επαναστατών συνδικαλιστών, έφτασε να έχει περίπου μισό εκατομμύριο μέλη στο απόγειο της δύναμής της. Ανάμεσα στις πιο εξέχουσες μορφές της ήταν ο Φίλιπο Κοριντόνι, ο Άλκεστε Ντε Άμπρις, ο Τζουζέπε Ντε Βιτόριο και ο Αρμάντο Μπόργκι, γραμματέας της από το 1914 μέχρι τη διάλυσή της από το φασιστικό καθεστώς το 1925 [σ.τ.μ.].

την άλλη εργατική οργάνωση, όπως και ο αναρχισμός με τον συνδικαλισμό, σε σχέση με την προγραμματική διάσταση του τελευταίου.

Εξετάζουμε σε βάθος το ζήτημα.

Οποιοδήποτε κίνημα αντιστέκεται και μάχεται τα αφεντικά, τείνει να μεγαλώνει στους εργαζομένους τη συνειδητοποίηση της αδικίας την οποία υφίστανται, τους παροτρύνει να επιθυμούν και να επιδιώκουν ολοένα και καλύτερες συνθήκες ζωής, να βιώνουν τη δύναμη που πηγάζει από την ενότητα και την αλληλεγγύη τους, αποκαλύπτει και οξύνει τον ανταγωνισμό των συμφερόντων που υπάρχει ανάμεσα σε αυτόν που δουλεύει και σε αυτόν που τον βάζει να δουλεύει και συνεπώς αποτελεί αφετηρία και προετοιμασία για εκείνον τον συνολικό κοινωνικό μετασχηματισμό τον οποίο επιθυμούμε.

Όμως, παρόλα αυτά, το εργατικό κίνημα δεν είναι καθαυτό επαναστατικό, ούτε μέσω αυτού μπορούμε να οδηγηθούμε στην επανάσταση. Αντιθέτως, αν απουσιάζει από αυτό το έργο ανθρώπων και παρατάξεων που εμπνέονται από ιδανικά ανώτερα από τα τρέχοντα και άμεσα συμφέροντα, και σαν εργατικό κίνημα εννοείται η υιοθέτηση ενός μέσου για την προπαγάνδισή ιδεών και για την καθοδήγηση των μαζών σε έναν ριζοσπαστικό και αποφασιστικό αγώνα εναντίον των ισχυρόνων θεσμών, η εργατική οργάνωση γίνεται εύκολα ένα στοιχείο κοινωνικής συντήρησης, συμβιβασμού και συνεργασίας ανάμεσα στις τάξεις, τείνοντας να δημιουργήσει μια εργατική αριστοκρατία και γραφειοκρατία, η οποία θα έμπαινε επικεφαλής στη δημιουργία μιας νέας προνομιούχας τάξης, αφήνοντας τις μεγάλες μάζες σε μια κατάσταση αποδεδειγμένης κατωτερότητας.

Υπάρχουν άφθονες αποδείξεις αυτού του εκφυλισμού του εργατικού κινήματος στην Αμερική, την Αγγλία, τη Γαλλία, στη Γερμανία, μέχρι και στην Ιταλία, με τη Γενική Συνομοσπονδία Εργαζομένων. Και διαρκώς συμβαίνει εργατικές οργανώσεις οι οποίες γεννήθηκαν από τη δουλειά ανθρώπων που εμφορούνταν από έναν διακαή πόθο για την ευημερία των πά-

ντων και ήταν γεμάτοι πνεύμα αυτοθυσίας, και συνεπώς ήταν οργανώσεις εν δυνάμει επαναστατικές, στον βαθμό που αποκτούν δύναμη να εκφυλίζονται, αφού αναπτύσσεται σε αυτές το σωματειακό πνεύμα, με τα ιδιαίτερα συμφέροντα της οργάνωσης να προτάσσονται έναντι των γενικότερων συμφερόντων, με τα μικρά άμεσα οφέλη, που κατακτιούνται εύκολα, να προτιμώνται από τις μεγάλες μελλοντικές κατακτήσεις, που απαιτούν τόσους αγώνες και θυσίες.

Αυτό εξηγείται εύκολα.

Μια εργατική οργάνωση δεν μπορεί να αποτελείται μόνο από εργάτες πνευματικά και ηθικά χειραφετημένους, που έχουν ένα ιδεατό πρόγραμμα και μάχονται για τον θρίαμβό του. Σε μια τέτοια περίπτωση θα επρόκειτο απλώς για ένα αντίγραφο των διάφορων πολιτικών συνενώσεων και θα κατέληγε άχρηστο, είτε σαν τρέχον μέσο αγώνα ενάντια στα αφεντικά είτε σαν πεδίο προπαγάνδας.

Κάθε εργατική οργάνωση απευθύνεται στις μάζες και προσπαθεί να εντάξει στους κόλπους της όσο το δυνατόν περισσότερο κόσμο. Γι' αυτό είναι αναγκαίο να κρατιέται μακριά από ένα γενικό πλαίσιο και να ασχολείται κυρίως με τα άμεσα συμφέροντα των εργαζομένων να ζητεί εκείνες τις βελτιώσεις που είναι σήμερα δυνατές, να μην ξεπερνά κατά πολύ το επίπεδο των τρεχουσών επιδιώξεων των ποικίλων εταιριών στις διάφορες περιοχές, να διαπραγματεύεται με τα αφεντικά και με τις αρχές, να κάνει, εν κατακλείδι, το έργο των μεταρρυθμιστών.

Ευτυχώς υπάρχουν άνθρωποι με συνείδηση του κινδύνου και πάντοτε σε επιφυλακή, υπάρχουν μάζες με εξεγερτικό και γενναίο πνεύμα, που περιφρονούν τις μικρές βελτιώσεις και είναι έτοιμες για την τελική μάχη· όμως ο κίνδυνος υπάρχει και για να τον αποφύγουμε πρέπει εν μέσω και υπεράνω των εργατικών οργανώσεων να υπάρχει ένα πολιτικό κίνημα, μια ιδεαλιστική συνένωση για την οποία η κοινωνική επανάσταση (αναρχική σε ότι αφορά εμάς) να είναι ο σκοπός και όλα τα υπόλοιπα να μην αποτελούν παρά μόνο τα μέσα.

Κι έτσι για εμάς οι έριδες και οι αντιζηλίες ανάμεσα στις διάφορες οργανώσεις μοιάζουν δευτερευούσης σημασίας. Υποστηρίζουμε τις οργανώσεις που συμπαρατάσσονται περισσότερο μαζί μας, μαχόμαστε εκείνες που προδίδουν, κατά τη γνώμη μας, την υπόθεση της επανάστασης· όμως θέλουμε οι σύντροφοι να προσπαθούν να διεισδύουν παντού, μεταφέροντας την προπαγάνδα και το πνεύμα μας.

Οι μάζες είναι περίπου οι ίδιες σε όποια οργάνωση κι αν βρεθούν και εκείνες που βρίσκονται εκτός οργανώσεων δεν είναι πάντοτε οι λιγότερο προωθημένες.

Καθήκον δικό μας είναι να δουλέψουμε στις μάζες, σε όλες τις μάζες. Και κυρίως δικό μας καθήκον είναι να μένουμε πάντοτε οι ίδιοι: αναρχικοί και επαναστάτες. ●

[«Umanità Nova», 17 Ιούνη 1920]

Ο αναρχισμός σε σύγκριση με τον εργατισμό

Τα χρόνια από το 1880 μέχρι το 1900 έχουν καταστεί εδώ και καιρό αντικείμενο μελέτης των ιστορικών του ιταλικού σοσιαλισμού. Η σημασία αυτών των χρόνων για τη δημιουργία του Σοσιαλιστικού Κόμματος από τη μια και της εκτύλιξης του σχίσματος στο εσωτερικό του αναρχικού κινήματος μεταξύ «κομμουνιστών» και «ατομικιστών» από την άλλη, είχε ως αποτέλεσμα, στο πλαίσιο της ιστοριογραφίας, μια ολόκληρη σειρά ερμηνειών. Μολονότι στην πλειοψηφία τους, καθότι σχεδόν όλες μαρξιστικές, τείνουν να συγκλίνουν, ωστόσο η πολυπλοκότητα των συμβάντων και η αντικειμενική δυσκολία της *ορθής* ερμηνείας τους, επιτρέπουν την ύπαρξη μιας ακόμη ερμηνευτικής προβληματικής. Οι μαρξιστές ιστορικοί, με τον συνήθη αμβλύ σεχταρισμό που τους διακρίνει, έχουν κατά τη γνώμη μας δώσει μια ερμηνεία αυτών των βασανιστικών χρόνων του εργατικού κινήματος κοινότοπη και επιπλέον λαθεμένη. Υποστηρίζουν, ξεπατιώνοντας τη σκέψη του Turati², ότι η ανάπτυξη του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος ακολουθεί έναν αυστηρό ιεραρχικό εξελικτικισμό. Ξεκινά από το *ασαφές* και το *ασυνείδητο* (ο αναρχισμός), προχωρεί στο *σαφές* και το *συνειδητό* (ο εργατισμός), και φτάνει στην πλήρη *αυτοσυνείδηση* (ο μαρξιστικός επιστημονικός σοσιαλισμός)!!! Με αυτόν τον τρόπο μπορούν οι μαρξιστές να μυθολογικοποιούν και να υποτιμούν κάθε είδους προσπάθεια οργάνωσης των συνδέσμων αντίστασης από την πλευρά των αναρχικών και των εργατιστών. Προσπάθεια προκειμένου να ξεπεραστεί η τρομερή στιγμή της οπισθοχώρησης μετά την άγρια καταστολή των χρόνων 1877-80. Προσπάθεια που κυρίως αποσκοπούσε στο να κλείσει το ρήγμα στο εσωτερικό του

² Εισαγωγή του Filippo Turati στο βιβλίο του Osvaldo Gnocchi Viani, *Il socialismo e le sue scuole*, Μιλάνο 1892, σ.11.

σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος μεταξύ «νομιμοφρόνων» και «επαναστατών» μετά τη στροφή του Α. Costa. Στο να έρθει στο φως η αυθεντική φιγούρα του Ιταλικού Εργατικού Κόμματος και το ανώνυμο έργο των αναρχικών κομμουνιστών (ένα γιγαντιαίο προπαγανδιστικό πέρα από οργανωτικό έργο), συνέβαλαν εργασίες ακριβούντως αξιόλογες, που κυκλοφόρησαν προσφάτως. Πρόκειται για τις εργασίες του καθηγητή Breguglio και της καθηγήτριας Perli³. Σε αντίθεση με την «εξελεγκτική-ιεραρχική» ερμηνεία για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως, αυτές οι εργασίες ανέδειξαν την προβληματική του εργατισμού ως σταθερό στοιχείο του σοσιαλισμού. Μια μηδέποτε ξεπερασμένη προβληματική, αφού το ξεπέρασμά της συνεπάγεται την απώλεια, κατά τη γνώμη των συγγραφέων, της ίδιας της «ψυχής» του σοσιαλισμού, εννοώντας σαν «εργατίστικη ψυχή» την αδιάλλακτη παρόρμηση της βάσης να αντιτίθεται στις γραφειοκρατικές και «πολιτικές» παρεκκλίσεις της κορυφής. Σε αυτό το σημείο συμφωνούμε εν μέρει με τους συγγραφείς, αφού και εμείς θεωρούμε τον εργατισμό ως ένα από τα στοιχεία του σοσιαλισμού, αν και όχι το πιο σημαντικό. Η θεματική που κατά βάθος ενώνει αναρχικούς και εργατιστές έχει να κάνει με την ταυτόχρονη προσπάθεια ξεπεράσματος και κλεισίματος της διάστασης, που βάθαινε ολοένα και περισσότερο, μεταξύ πολιτικού και οικονομικού αγώνα. Διάσταση η οποία, όπως γνωρίζουμε άπαντες, θα οδηγήσει ιστορικά στη δημιουργία του πολιτικού κόμματος και του συνδικάτου. Από τη μια πλευρά οι «νομιμόφρονες» ή «πολιτικοί» καθοδηγούμενοι από τον Costa, από την άλλη οι «εργατιστές» ή «οικονομιστές», που έδωσαν ζωή στο Ιταλικό Εργατικό Κόμμα. Ωστόσο, οι εργατιστές δεν αρνούνταν a priori, όπως οι αναρχικοί, τον κοινοβουλευτικό

³ Letterio Breguglio, *Il Partito Operaio Italiano e gli anarchici*, Ed. Di Storia e Letteratura, Ρώμη 1969, Letterio Breguglio, *Congressi socialisti e Tradizione operaista*, Tipografia Antoniana, Πάντοβα 1970, Diana Perli, *I congressi del Partito Operaio Italiano*, Tipografia Antoniana, Πάντοβα 1972.

αγώνα, σε αρμονία με τις εκλεκτικές διδαχές του Osvaldo Gnocchi Viani.

Ανάμεσα σε αυτές τις δύο ακραίες θέσεις βρίσκονται οι αναρχικοί, με την ορθή οπτική τους γωνία. Πράγματι, αυτοί εκφράζουν, μπορούμε να πούμε, τη σύνθεση, έχοντας ως θέση τους την ταυτοχρονία πολιτικού και οικονομικού αγώνα (δηλαδή τάσσονται υπέρ ενός αγώνα τόσο εναντίον του κράτους όσο και εναντίον του καπιταλισμού), ακολουθώντας τη μέγιστη διδαχή της Πρώτης Διεθνούς. Είναι σαφές ότι αναρχικοί βρέθηκαν εκείνα τα χρόνια, ιδιαιτέρως στο πεδίο του καθημερινού αγώνα, πολύ κοντά στους εργατιστές. Εννοείται ότι μιλάμε για τους αναρχοκομμουνιστές και όχι για τους ατομικιστές, που ακριβώς τότε ξεκίνησαν έναν πολύ διαφορετικό αγώνα. Λέμε κοντά στους εργατιστές, γιατί οι τελευταίοι είχαν μια ευκρινή αποστροφή για την «πολιτική», την οποία θεωρούσαν αναντίρρητα σαν «αστικό» φαινόμενο. Σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, που δεν ήθελαν στους κόλπους τους αγωνιστές προερχόμενους από αστικά στρώματα, αφού, κατά τη γνώμη τους, ήταν φορείς εκείνου του τυπικά αστικού «πολιτικάντικου πνεύματος». Αυτή η αδιάλλακτη εργατίστικη γραμμή θα σημάνει και την προσοδευτική εγκατάλειψη κάθε ιδεολογικής στάσης, αφού, όπως έλεγαν, μόνο έτσι ήταν δυνατό να ξεπεραστούν οι διαχωρισμοί στο εσωτερικό της εργατικής τάξης, με την αναδιάταξή της ως μια ενιαία πλέον τάξη ενάντια στον καπιταλισμό. Όμως, αν από τη μια πλευρά αυτή η στάση, δηλαδή η άρνηση της αστικής πολιτικής, τους έφερε κοντά στους αναρχικούς, από την άλλη τους απομάκρυνε. Πράγματι, με την άρνησή τους να αφήσουν ανοικτή μια ιδεολογική προβληματική στο εσωτερικό του εργατικού κινήματος, προβληματική που αυτοί θεωρούσαν «ακαδημαϊκή», δεν κατάφεραν να επικεντρωθούν στο πραγματικό πρόβλημα της επαναστατικής στρατηγικής. Πρόβλημα που συνίσταται στο πώς θα συνυπάρξουν αυτές οι δύο πλευρές, για τους αναρχικούς της ίδιας φύσης, σε ένα ενιαίο μέτωπο. Αυτό το στρατηγικό λάθος επέτρεψε στους «νομιμόφρονες» ή «πολιτι-

κούς» να αναλάβουν τη διαχείριση του συνόλου του μη οικονομικού αγώνα, χάρη στον χώρο που τους άφησαν οι εργατιστές. Λαμβάνοντας υπόψη τις απαραίτητες ιστορικές διαφορές, ο Μαλατέστα, τριάντα χρόνια μετά, καταλόγιζε στους αναρχοσυνδικαλιστές, απαντώντας στη θέση του Monatte στο παγκόσμιο αναρχικό συνέδριο στο Άμστερνταμ⁴, το ίδιο λάθος. Οι εργατιστές είχαν απαντήσει όπως απάντησαν στη συνέχεια οι αναρχοσυνδικαλιστές, ότι δηλαδή *κάθε οικονομικός αγώνας είναι πάντοτε ένας πολιτικός αγώνας*.

Αυτό, αν από μια άποψη αλήθευε, δεν αρκούσε στους ελευθεριακούς, οι οποίοι είχαν μια πολύ ευρύτερη θεώρηση των επαναστατικών προβλημάτων. Αυτοί έβλεπαν στη στάση των εργατιστών μια θέση που αντικειμενικά θα τους οδηγούσε στην ανάπτυξη ενός είδους ταξικού κορπορατισμού. Επρόκειτο για μια κατηγορία που και οι «πολιτικοί» του Costa διατύπωναν, αν και από άλλη οπτική γωνία. Εν μέρει είναι άδικη αν λάβουμε υπόψη ότι εκείνα τα χρόνια ήταν κυρίως οι εργατιστές που οργάνωναν τους αγώνες στην ύπαιθρο, αναπτύσσοντας μια ισχυρή αλληλεγγύη με τους αγρότες χειρωνακτες. Όμως αν αληθεύει ότι κάθε οικονομικός αγώνας είναι πάντοτε ένας πολιτικός αγώνας, δεν αρκούσε στους αναρχικούς μόνο αυτός ο αγώνας προκειμένου να αναπτυχθεί η συνείδηση των εκμεταλλευόμενων μαζών. Δηλαδή ο οικονομικός αγώνας ανέπτυξε μόνο την «αρνητική» πλευρά, ως αγώνας *εναντίον* της εκμετάλλευσης και όχι τη «θετική» πλευρά, ως αγώνας *υπέρ* του αναρχικού κομμουνισμού. Κατά τη γνώμη των αναρχικών, ο διαχωρισμός αυτών των δύο στιγμών σήμαινε ότι δεν είχε γίνει κατανοητός σε βάθος ο λογικός δεσμός που ένωνε, και ενώνει, το σκοπό με τα μέσα. Οι εργατιστές είχαν υιοθετήσει μια θέση που θα οικειοποιηθεί ο λενινισμός σαράντα χρόνια μετά (ήδη, ωστόσο, ευρέως παρούσα και στη μαρξιστική σκέψη): την οικοδόμηση του σοσιαλισμού σε δύο διακριτές στιγμές. Ογδό-

⁴ Βλ. L. Fabbri, Il congresso internazionale anarchico di Amsterdam, Libreria sociologica, Πάτερσον 1907.

ντα χρόνια μετά, ο εργατισμός ξαναζεί σήμερα σε ένα τμήμα της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Και, για μια ακόμη φορά λαμβάνοντας υπόψη τις απαραίτητες ιστορικές διαφορές, οι αναρχικές κριτικές του τότε ισχύουν και σήμερα.●

[Rivista Anarchica, νο 16, Νοέμβρης-Δεκέμβρης 1972]

Σε αυτή τη μικρή μπροσούρα, ο Κάμιλο Μπερνέρι, ιστορική μορφή του ιταλικού αναρχισμού στον μεσοπόλεμο, που δολοφονήθηκε από τους σταλινικούς στην εξεγερμένη Βαρχελώνη το 1937, καταπιάνεται με ένα κρίσιμο ζήτημα στη θεωρία και την πρακτική του αναρχικού κινήματος: έχει την πρωτοκαθεδρία η εργατική τάξη (ή το προλεταριάτο) στην επίτευξη της ριζικής κοινωνικής αλλαγής, είναι η πάλη των τάξεων ο κινητήριοι μοχλός της ιστορίας, υπάρχει η λεγόμενη «προλεταριακή ψυχή», που διακρίνει τους εργάτες-εκμεταλλευόμενους από όλους τους άλλους ανθρώπους και τους καθιστά, με μια θρησκευτική διάσταση, τους «εκλεκτούς» στη διαδικασία πραγμάτωσης της ισοελευθερίας; Την τουλάχιστον κριτική και επιφυλακτική απάντηση του Μπερνέρι, έρχεται να ενισχύσει μια άλλη τεράστια φιγούρα του ιταλικού (και όχι μόνο) αναρχικού κινήματος, ο Ερρίκο Μαλατέστα, που σε ένα εμβληματικό κείμενο του 1920 εκφράζει για μια ακόμη φορά τις αντιρρήσεις του για τον επαναστατικό χαρακτήρα του οργανωμένου εργατικού κινήματος, χωρίς βεβαίως να υποτιμά τη συμβολή του στον αγώνα για τη συνολική χειράφηση των εκμεταλλευομένων. Τέλος, υπάρχει και το κείμενο ενός σύγχρονου ιταλού αναρχικού θεωρητικού, του Τζιαμπιέτρο «Νίκο» Μπέρετι, που δίνει την ιστορική διάσταση του προβληματισμού για τη σχέση οικονομικών και πολιτικών αγώνων, αναδεικνύοντας τόσο τις θέσεις των ιταλών «εργατιστών» του 19ου αιώνα όσο και τις αντίστοιχες αναρχικές εκθέσεις της περιόδου.

Η έκδοση